

GENOOTSCHAP FLEVO

In samenwerking met

museum+archief+studiecentrum

vriend+nieuw land

Stichting Flevofonds

Verslag van het symposium

Erfgoed van Flevoland

Een lust of een last?

Lelystad, Nieuw Land Erfgoedcentrum, 24 juni 2016

Het symposium ‘Erfgoed van Flevoland; een lust of een last?’ vond op 24 juni 2016 plaats in het Nieuw Land Erfgoedcentrum. De voordrachten zijn grotendeels samengevat. In deze samenvattingen zijn sheets uit de presentaties van de sprekers opgenomen; met dank voor hun toestemming.

De expositie ‘Scherp geschoten. Buitengewone beelden uit het Flevolands archief’, ingericht in de Schatkamer van Nieuw Land, is voor het publiek toegankelijk van 24 juni tot en met 30 oktober 2016.

Het symposium werd georganiseerd in samenwerking met:

vriend+nieuw land

Stichting Flevofonds

Tekstbewerking: Graphein (mr. Wilma Reudink)
Kadoelerweg 2
8326 AX SINT JANSKLOOSTER
www.graphein.nl

Fotografie: Juul Baars
www.juulbaars.nl

Inhoud

Welkomstwoord	4
<i>Hans Maris, directeur Nieuw Land</i>	
Inleiding	5
<i>Andries Greiner, voorzitter Genootschap Flevo, dagvoorzitter</i>	
1 Watererfgoed Flevoland; het verhaal van wereldberoemde polders	6
<i>Margreet Vermeer, beleidsadviseur Strategie en Ontwikkeling Waterschap Zuiderzeeland</i>	
2 Erfgoed tussen herinnering en herdenking	8
<i>André van Holk, coördinator van het Steunpunt Archeologie en Monumenten Flevoland, en hoogleraar maritieme archeologie aan de Rijksuniversiteit Groningen</i>	
3 ‘Oral History’: een waardevolle historische bron	11
<i>Henk Pruntel, onderzoeker bij Nieuw Land</i>	
4 Een rijk geschakeerd palet: cultureel erfgoed in Flevoland	13
<i>Peter Nijhof, voorzitter Provinciale Commissie Flevoland van de landelijke Erfgoedvereniging Heemschut</i>	
Inleiding op / de opening van de expositie ‘Scherp geschoten. Buitengewone beelden uit het Flevolands archief’	17
<i>André Geurts, conservator Nieuw Land / Saskia Van der Made-Potuyt, dochter fotograaf Jaap Potuyt</i>	

Welkomstwoord

Hans Maris, directeur Nieuw Land

Het is mij een genoegen u hier welkom te mogen heten. In het bijzonder een welkom aan de leden van het Genootschap Flevo, de leden van het Flevofonds oftewel de vrienden van Nieuw Land en de medewerkers en vrijwilligers van Nieuw Land.

Ook wil ik onze speciale gast van vanmiddag bijzonder welkom heten, mevrouw Potuyt. Zij zal later vanmiddag de openingshandeling van onze nieuwe Schatkamer-expositie ‘Scherp geschoten’ verrichten. Deze bijzondere tentoonstelling van foto’s en filmfragmenten geeft een bijzondere inkijk in

het erfgoed van onze provincie. Dankzij een media-overeenkomst met de FlevoPost brengen wij ook bijzondere foto’s uit de tentoonstelling naar buiten door middel van tweewekelijkse publicaties in de krant met daarbij de nodige achtergrondinformatie. Daardoor zullen wij ook het publiek buiten het erfgoedcentrum bereiken.

Voor een directeur van een erfgoedcentrum en een erfgoedpark in oprichting, een geboren Flevolander (in mijn paspoort staat als geboorteplaats het Openbaar Lichaam Zuidelijke IJsselmeerpolders) en kleinzoon van een polderpionier, is de titel van het symposium van vandaag een behoorlijke ‘trigger’. In de uitnodiging wordt erfgoed omschreven als zaken die mensen waarderen, waarmee ze zich identificeren en die ze willen bewaren voor toekomstige generaties. Maar als je je wat verder in het woord erfgoed verdiept, vind je onder andere een definitie die nog iets toevoegt: ‘als fundament van een maatschappij werkt erfgoed toekomstgericht’.

Dat zette mij aan het denken: erfgoed is het fundament van onze toekomst. Met die toekomst zijn wij als erfgoedcentrum nadrukkelijk bezig. We zitten midden in de transitie van onze wettelijke archieftaken naar het Flevolands Archief en de integratie van onze museale taken in erfgoedpark Batavia Land, het nieuwe erfgoedpark dat per 1 januari 2017 zal ontstaan uit een integratie van de museale taken van Nieuw Land, het maritiem depot van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed en de Bataviawerf. Batavia Land vertelt het typisch Nederlandse verhaal over het leven, wonen en werken op de grens van land en water; het verhaal van u en het verhaal van mij. Erfgoedpark Batavia Land is geworteld in Flevoland, de grootste polder ter wereld en het grootste scheepskerkhof op aarde. Het park doet zijn standplaats recht door het erfgoed en de archieven van de provincie goed te beheren en het verhaal over het ontstaan van Flevoland op een attractieve wijze te gaan vertellen. Batavia Land kijkt terug naar hoe de Nederlanders in het verleden omgingen met het wonen in de delta, maar kijkt ook nadrukkelijk naar de toekomst. En daarmee kom ik weer bij die rol van erfgoed: zaken die mensen waarderen, waarmee ze zich identificeren en die ze willen bewaren voor toekomstige generaties als fundament van hun maatschappij.

Ik zie uit naar de bijdragen van de sprekers vanmiddag! Ik wens u een mooie middag toe.

Inleiding

Andries Greiner, voorzitter Genootschap Flevo, dagvoorzitter

Lust of last, zo heb ik in mijn politieke tijd gemerkt, is een kwestie van opvatting en beleving (en noem andere abstracta er maar achteraan). Maar het is ook voor een belangrijk deel conjunctureel bepaald; in economisch moeilijke tijden is het vaker een last dan een lust. Dan zijn er standvastige bestuurders nodig die zeggen: “We moeten het beschermen, bestuderen en zo mogelijk verder ontwikkelen”.

Ik ben opgegroeid in Den Haag en die stad staat natuurlijk bol van de monumenten en allerlei andere erfgoederen. Ik woonde vlakbij het Thomsonplein, waar een standbeeld stond van Thomson, een held uit de Atjeh-oorlog (althans, zo dachten we toen nog op die manier over de Atjeh-oorlog). Dat beeld, dat zei ons niet zoveel, maar het was onze hangplek. Naast het beeld stonden stenen zitbanken en daar waren we gewoon altijd. Het is dus voor mij een belangrijk cultureel erfgoed; ik heb er mijn eigen beeld en herinnering bij en als ik in Den Haag ben, ga ik er vaak nog even naartoe.

Als het om Flevoland of Lelystad gaat, moet ik sterk denken aan de beelden van Lely, met name die op de pilaar in Lelystad. U weet nog wel, er was een soort uitvraag onder de bevolking: wat moet er op de pilaar? De bevolking van Lelystad betoonde zich buitengewoon creatief... wat dacht u bijvoorbeeld van een tuinkabouter? Maar het werd uiteindelijk, met meerderheid van stemmen, gewoon Lely.

Onlangs was ik in een gebouw aan de Zilverkade op een etage waardoor ik op dezelfde hoogte was als het beeld van Lely en ik hem in zijn gezicht kon kijken. En ik dacht: nu heb ik de verbinding erfgoed en identiteit ten volle te pakken. Zoals hij kijkt, perspectivisch, ruimdenkend, vooruitziend, dat is voor mij de identiteit van dit gebied.

Het is goed dat overheden zich bekommeren om erfgoed, maar het is nog veel beter dat ook andere (private) organisaties het belangrijk vinden, zoals een vereniging als Heemschut (waarvan ik u het lidmaatschap krachtig aanbeveel, omdat zij zorgen dat veel op een goede manier wordt bewaard). Los van de bodemschatten hebben wij alleen maar jong erfgoed en hoe wij dat voor de volgende generaties zullen bewaren, is een spannende vraag. We worden een beetje geholpen door een nieuwe wet die op 1 juli ingaat en die een aantal versnipperde wetgevingen verzamelt, maar er ligt toch een belangrijke taak voor ons. Hoe gaan we om met ons erfgoed, ook voor de generaties die na ons komen?

Dames en heren, hartelijk welkom.

1 Watererfgoed Flevoland; het verhaal van wereldberoemde polders

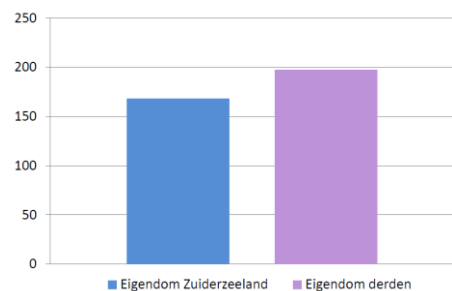
Margreet Vermeer, beleidsadviseur Strategie en Ontwikkeling Waterschap Zuiderzeeland

Het genootschap Flevo heeft het waterschap gevraagd om iets te vertellen over het watererfgoed van Flevoland; een logische vraag, want we zijn de afgelopen tijd druk bezig geweest om inzichtelijk te krijgen wat we in Flevoland aan watererfgoed hebben.

Veel van de Nederlandse cultuurhistorie heeft te maken met water. Grootse Nederlandse voorbeelden zijn werelderfgoederen: de grachtengordel bij Amsterdam, de Stelling van Amsterdam en de droogmakerij De Beemster.

Flevoland biedt een wat ander verhaal. Lely heeft er in tijden van voedselschaarste en wateronveiligheid voor gezorgd dat de Flevolandse polders zijn ontstaan. Het gaat om een nog heel jong gebied en het is duidelijk ontworpen. Toch is er al wel erfgoed. Het Waterloopbos en ook een aantal gemalen die het waterschap heeft zijn Rijksmonument. Maar wat heeft Flevoland nog meer aan watererfgoed, wat is er belangrijk voor de geschiedenis van deze polders? Dit hebben we geïnventariseerd in samenwerking met Landschapsbeheer Flevoland. Ook het steunpunt Jonge Archeologie in Flevoland heeft hierin een rol gespeeld en onze eigen opzichters en gemeenten hebben hier ook mee geholpen.

Er zijn al met al een kleine vierhonderd objecten geïnventariseerd met een grote diversiteit: van draaikom tot aquaduct en stuwput. Het eigendom varieert van waterschap (rode stipjes in de kaart) tot

overheden en particulieren. Verder zijn er in de oudste polder, de Noordoostpolder, duidelijk meer objecten gevonden dan in de jongere polders.

We hebben vervolgens geprobeerd de objecten 'te waarderen'. Daarbij zijn de vijf criteria van de Rijksdienst voor Cultureel Erfgoed gehanteerd: cultuurhistorische waarde, architectonische waarde (vaak wat minder relevant als het gaat om watererfgoed), ensemblewaarde, gaafheid en herkenbaarheid, en zeldzaamheid en representativiteit. Elk van deze vijf criteria kon

maximaal twee punten krijgen (maximaal tien per object). Wetende dat de architectonische waarde vaak een nul opleverde, betekent dit dat een waardering van acht dus hoog is.

Aquaduct

Systeem als geheel

Enkele voorbeelden. Het aquaduct (Schoterweg Bant, dichtbij het Kuinderbos) is het enige aquaduct dat we nog

hebben in de Noordoostpolder en scheidt drie systemen. Het is karakteristiek voor het wateraanvoersysteem en erg herkenbaar in het gebied. Dan het watersysteem; een uitzondering op het feit dat veel objecten niet scoorden op architectonisch gebied. Dit is echt een tekentafelontwerp. Een bijzonder systeem, zeker in vergelijking met andere watersystemen in Nederland.

Werkhaven Knardijk

Hoge Knarsluis Coupure

Bij de kruising van de Vogelweg met de Knardijk ligt de gerenoveerde dijk van de voormalige werkhaven

(Knarhaven) uit de tijd van de drooglegging en die belangrijk was voor de bevoorrading; en markant punt en belangrijk in de geschiedenis van Flevoland.

Na de aanleg van de dijken zijn er ter bescherming coupures aangebracht in de twee vaarten die van noord naar zuid lopen in Zuidelijk Flevoland. Vandaag de dag wordt daar een andere waarde aangegeven, maar destijds zijn ze zo ontworpen.

Duiker op tempex

Bijzonder is ook de duiker op tempex bij Almere. Die laat zien dat er rekening werd gehouden met bodemdaling (een duiker op tempex plaatsen is niet gebruikelijk in civiel Nederland). Echter toch maar een vijf als waardering, omdat hij niet meer is te zien, waardoor hij slecht scoorde op herkenbaarheid en representativiteit.

Ik had u het liefst alle 165 geïnventariseerde objecten in ons beheergebied laten zien... Het is in ieder geval duidelijk geworden dat er veel bijzondere objecten in Flevoland zijn. Het waterschap vervult hier een maatschappelijke rol in; de objecten vertellen het Flevolands verhaal. We zijn bezig om dit steeds meer een plek te geven in het reguliere onderhoudsplan. Hoe we exact hiermee verdergaan, wordt volgende week besloten in het bestuur.

2 Erfgoed tussen herinnering en herdenking

André van Holk, coördinator van het Steunpunt Archeologie en Monumenten Flevoland, en hoogleraar maritieme archeologie aan de Rijksuniversiteit Groningen

Wat verstaan we onder erfgoed? Het belangrijkste vind ik dat het niet alleen om archeologie en gaat, maar ook over landschap, geschiedenis, beeldbepalende gebouwen. Het is ook dynamisch; we bepalen zelf wat we belangrijk vinden en daarom kan het van periode tot periode verschillen wat we als erfgoed bestempelen. Een vervelend voorbeeld is das Ahnenerbe, een onderzoeksinstituut waarvan Heinrich Himmler, Reichsführer-SS, één van de oprichters was. Dit instituut misbruikte (Germaanse) archeologie om de superioriteit van het Arische ras te bewijzen. Een wat positiever voorbeeld is de inzet van een zekere Henk van der Linden om de 1450 slachtoffers van marineschepen die voor de Nederlandse kust zijn vergaan tijdens de Eerste Wereldoorlog, eindelijk te herdenken (in Engeland wilde men dit eigenlijk niet weten). Dat is gelukt; er zijn allerlei bijeenkomsten in Nederland en Engeland geweest, met nabestaanden.

Dit gaat dus over herdenken, en dat is 'in'. Historica Beatrice de Graaf riep onlangs in het NRC op om de namen te blijven noemen van mensen die zijn omgekomen in oorlogen, omdat zij niet van hun leven, maar ook van hun nagedachtenis zijn beroofd als je ze niet herdenkt. Hoe zit het in Flevoland met herdenken? Op verschillende plekken (Marknesse, Dronten, het plein van Nieuw Land in Lelystad) staan monumenten om vooral gesneuvelde vliegers uit de Tweede Wereldoorlog te herdenken. In Dronten is daaromheen ook een herdenkingscultuur ontstaan; de Air Gunners komen er jaarlijks samen.

Van herdenking naar herinnering (geschiedenis) nu.

Dit is een grijper van een kraan; een stukje cultureel erfgoed dat is neergezet ter markering van het sluiten van het laatste sluitgat in de Zuidermeerdijk (Noordoostpolder). Ook het erfgoed dat onzichtbaar in de bodem ligt, is gemarkeerd om

het toch enigszins zichtbaar te maken, zodat we ons bewust worden van dat erfgoed.

In de gemeente Almere zijn voorts veel archeologische vindplaatsen met kunstwerken gemarkeerd.

Erfgoed is ook een drager van identiteit.

Circa 1875 roofde een huisarts op slinkse wijze Urker schedels van het kerkhof op Urk; de wetenschap was op zoek naar de ‘oer-Nederlander’ en die dacht men via schedelonderzoek onder andere te kunnen vinden in de vissersdorpen rond de Zuiderzee. Uit het onderzoek kwam een negatief beeld naar voren over de Urkers; ‘voor hen was geen rol weggelegd in de nieuwe polders’.

Vervolgens werden de schedels museale objecten in rariteitenkabinet van het Universiteitsmuseum in Utrecht. Daarna werden de schedels ‘betwist bezit’. Uiteindelijk zijn de schedels in 2010 bij een ceremoniële bijeenkomst teruggegeven aan Urk, nadat daartoe een comité was opgericht dat zei te spreken namens ‘de Urker bevolking’.

Duidelijk is dat de schedels gekoppeld zijn aan religieuze en culturele belangen en emoties; voor de Urker bevolking werden de schedels drager van een collectieve identiteit, van de samenhang van de Urker gemeenschap.

Die mythe van de Oer-Nederlander is daarmee echter niet van de baan. In plaats van ‘uitsluiting’ van de Urkers als ‘anders’, ontstaat er een narratief waarbij de Urkers een ‘insluitende rol’ krijgen: de eilanden Urk en Schokland worden onder andere door beleidsmakers en erfgoedprofessionals ‘genaturaliseerd’ als prehistorische enclaves in het Flevolandse landschap om de oude geschiedenis van het gebied aan te geven.

Ondanks enkele verschillen gaat een zelfde soort verhaal op voor Schokland. De Schokker vereniging, de nazaten van de bewoners van het voormalige eiland, verzoekt in 2002 om teruggave van 147 skeletten die in 1940 waren opgegraven door een dokter die ze meenam naar Amsterdam. In dit geval werd het verzoek eigenlijk vrij snel ingewilligd, omdat het denken over het tentoonstellen van

menselijk skeletmateriaal was veranderd. Het begraven/bijzetten van de skeletten ging ook hier gepaard met een ceremonieel, onder grote belangstelling; ook hier zie je dat de skeletten een rol gingen vervullen in de identiteit van de Schokkers, waarin ook een trauma over de ontruiming van het eiland is te herkennen. Hier ging het niet om een lokale gemeenschap zoals op Urk; de Schokker bevolking heeft zich als een diaspora over de hele wereld verspreid, en hierbij ging het dus om de relatie van de nazaten met het eiland Schokland.

Is erfgoed een lust of een last?

Er zijn meerdere gevallen waarin boeren prehistorische vindplaatsen hebben verstoord of scheepswrakken van hun terrein hebben verwijderd of hebben beschadigd met diepploegen of bijvoorbeeld drainagebuizen. Ik wil helemaal niet met de boze vinger naar boeren wijzen; ik wil hiermee slechts laten zien dat erfgoed een last kan zijn.

Overigens een discussiepunt: ik denk dat de huidige agrarische bedrijfsvoering met snelle productie (teveel, te grote machines) uiteindelijk niet alleen funest is voor de archeologie, maar ook voor de bodem (denk aan bodemdaling). Misschien dat we verschillende belangen kunnen koppelen en een win-winsituatie kunnen creëren, waarbij op kavels met archeologische vindplaatsen geen hoogwaardige landbouw meer wordt toegestaan en de boeren daarvoor uiteraard worden gecompenseerd.

Op het gebied van gebouwd erfgoed zijn er voorbeelden waar behoud als een soort last wordt gezien. De door architect Romke de Vries ontworpen viskwekerijwoningen in de gemeente Lelystad zijn verpauperd en één is er afgebrand. Ze behoorden tot een ensemble, samen met het pomphuisje op de dijk en enkele andere gebouwtjes. Als erfgoedcommissie van de gemeente Lelystad hebben we een waardering van die gebouwen geschreven, maar dat was eigenlijk al te laat. Nu vraagt de gemeente aan dezelfde commissie of wij de benoeming van deze gebouwen tot gemeentelijk monument ondersteunen. Ik denk niet dat wij dat gaan doen; het is iets te laat. Jammer genoeg, want het is een stukje industrieel erfgoed van het begin van Lelystad.

Ook voor de Waterwijzer van Lelystad, een door Jelle Jelles ontworpen gebouw en bijzonder omdat het op palen stond wat te maken had met het gescheiden verkeerssysteem, hebben wij ons als commissie ingezet, maar dat was ook net iets te laat; het is helaas gesloopt.

Uit de Cultuurnota van de gemeente Lelystad blijkt dat cultuurhistorie van belang wordt geacht voor identiteit, imago, leefklimaat en toeristisch-recreatieve waarde van de stad. Toch wordt er geworsteld met de klassieke afweging: bescherming of ruimte voor nieuwe ontwikkelingen? In dezelfde nota staat dat cultuurhistorische en archeologische objecten een verstikkend effect hebben op de ontwikkelingsmogelijkheden. De gemeente hangt het Belvédère-gedachtegoed aan: behoud door ontwikkeling. Maar, dat is niet slopen, toch?

Is dit een Flevolands probleem? Ligt de ‘desinteresse’ wellicht besloten in de pionierssamenleving, die vooral vooruit kijkt? In een proefschrift oppert Demelza van der Maas dat er een gebrek is aan draagkracht voor het Flevolands erfgoed, omdat politici, bestuurders en erfgoedprofessionals (onder wie ik mezelf ook schaar) zeggen: “Wij weten wel wat goed is voor jullie als het gaat om erfgoed”, maar eigenlijk zou er draagvlak moeten zijn bij de lokale bevolking. In de woorden van de historicus Willem Vrijthof: er bestaat een verschil tussen geschiedenis en herinnering. Geschiedenis leer je uit een boekje, maar de herinnering eigen je je toe.

Als het erfgoed is toegeëigend, ontstaat er natuurlijk meer draagvlak, ontstaat een ‘geleefde geschiedenis’ en wordt de geschiedenis deel van een collectieve identiteit. Maar dan moet je wel eerst uitvinden wat die collectiviteit eigenlijk is, wat men eigenlijk wil.

Tot slot filosoferend: wat is eigenlijk het belang van erfgoed, van die herinnering? Wij krijgen informatie door van generatie op generatie op generatie. Wij maken onderdeel uit van een lange keten, waardoor je ook een visie op de toekomst kan hebben, op volgende generaties die hier ook weer leven. De culturele bagage bepaalt ook in belangrijke mate onze mentale constitutie. Erfgoed is een materiële representatie van cultuur. Het ontkennen van die cultuur is, als je het goed beschouwt, het ontkennen van jezelf. Hetzelfde geldt voor het ontkennen van erfgoed: ontkenning van cultuur leidt tot barbarisme (denk aan IS). De vraag is daarom niet of erfgoed een lust of een last is. Het is een bittere noodzaak om niet tot barbarij te vervallen, op het dorre eiland van alleen ‘het nu’.

3 ‘Oral History’: een waardevolle historische bron

Henk Pruntel, onderzoeker bij Nieuw Land

Bij immaterieel erfgoed gaat het niet om een object, maar om het verhaal, om het menselijke aspect. Om het te kunnen behouden, moeten we de mensen interviewen; geschiedschrijving op basis van interviews of ‘oral history’.

We kunnen in de IJsselmeerpolders bogen op een lange traditie van ‘oral history’. Eigenlijk begonnen de sociografen van de Stichting voor het

Bevolkingsonderzoek in de drooggelegde Zuiderzeepolders hier al in de jaren dertig van de vorige eeuw mee. Zo werd tachtig jaar geleden de tongval van de nieuwkomers in de Wieringermeer vastgelegd op foto’s, grammfoonplaten, magnetofonbanden en spectogrammen.

Oral history werd pas na de Tweede Wereldoorlog gezien als belangrijke informatiebron. In 1945 was de Wieringermeer door de Duitsers onder water gezet en de reeds genoemde stichting wilde weten wat de gevolgen waren geweest voor de gemeenschap in deze polder. Dit onderzoek werd in 1949 en 1950 uitgevoerd, onder andere met behulp van interviews. De techniek van het interviewen stond nog in de kinderschoenen ...

Vraag van een student aan een visser uit Edam: “Waar ging je vissen?” Visser: “Ja, op de Zuiderzee, altijd walvissen.” Student: “Walvissen?!” Visser: “Ja, op de wal, dat noemen wij walvissen, hè.” Student: “Ik dacht dat u walvissen ging vangen.”

In de jaren tachtig van de vorige eeuw trad de ‘oral history’-methode duidelijker op de voorgrond, toen het eerste - en langste - interviewproject van wat inmiddels het Sociaal Historisch Centrum was gaan heten, van start ging. Tekenleraar Peter Dorleijn voerde tientallen gesprekken met oud-vissers en hij verwerkte de verkregen kennis over de technieken van de Zuiderzeevervisserij in de vijfdelige publicatie ‘Van Gaand en Staand Want; de zeilvervisserij op de Zuiderzee en het IJsselmeer’, die tussen 1983 en 1996 verscheen. ‘Oral history’ heeft bij het Sociaal Historisch Centrum altijd een belangrijk aandeel gehad in de Flevolandse geschiedschrijving. Zonder deze onderzoeksmethode zouden de vele publicaties over het nieuwe land niet mogelijk zijn geweest. Toen het Sociaal Historisch Centrum in 2004 opging in het Nieuw Land Erfgoedcentrum werd deze traditie voortgezet, wat onder andere resulteerde in publicaties over veertig jaar landbouwkundig onderzoek in Flevoland en over de provinciewording van Flevoland.

Het is al lang gebleken dat met het afnemen van interviews kennis kan worden verkregen die niet of nauwelijks in archieven aanwezig is. Toch hebben juist historici veelal zo hun bedenkingen tegen ‘oral history’ als methode van geschiedschrijving. De mensen kunnen zich niet veel meer van die gebeurtenissen herinneren en het geheugen gaat zeer selectief te werk. Een derde probleem is dat mensen de neiging hebben om van zichzelf een positief beeld te geven en dus niet gauw geneigd zijn zichzelf bloot te geven.

Objectiviteit bestaat niet; iedereen - ook de historicus - geeft een interpretatie van de werkelijkheid. In principe maakt het niet uit of de historicus in zijn historisch verhaal nu van geschreven of mondelinge bronnen uitgaat.

In 2004 kreeg Nieuw Land kort na zijn oprichting in 2004 van het Prins Bernhard Cultuurfonds een opdracht die twee jaar later resulteerde in de publicatie van het boek 'Wij amateurden van alles in elkaar. Verhalen over het ontstaan van maatschappelijke cultuur in Flevoland'. Het ging het Prins Bernhard Cultuurfonds vooral om culturele activiteiten die een positief effect hebben gehad op de samenlevingsopbouw in Flevoland. Afgezien van een paar onderwerpen en de eis dat alle zes Flevolandse gemeenten aan de orde moesten komen, mocht ik het zelf invullen. Tja, wat doen je dan? Ik heb gewoon een aantal kranten doorgenomen. Dan kom je al bladerend bijna als vanzelf mooie voorbeelden tegen van hoe de mensen hebben geprobeerd om op sociaal-cultureel gebied de samenlevingsopbouw in de polder te bevorderen. Vrijwel alle elf hoofdstukken gaan over immaterieel erfgoed, over verhalen van vroeger, van gebeurtenissen die hebben plaatsgevonden. In totaal heb ik 54 personen geïnterviewd, ongeveer vijf personen per onderwerp. Het heeft niet veel zin om mensen naar feitjes te vragen; zonde van de tijd. Of iets in 1976 of in 1977 heeft plaatsgevonden, is niet interessant en ook niet belangrijk en kan ik misschien wel gewoon in de krant opzoeken. Ik ben meer geïnteresseerd in verhalen en anekdotes. Ze zijn als foto's; ze illustreren als het ware het verhaal.

'Oral history' is dus een belangrijke methode om de kennis over de geschiedenis van Flevoland te verbreden en te verdiepen. Flevoland heeft het voordeel dat het nog een 'levende' geschiedenis heeft, maar de eerstelingen verdwijnen! Haast is geboden! Pioniers in de Noodoostpolder zijn bijvoorbeeld al heel schaars geworden. In ons laatste jaarboek 'Polders peilen' staat een artikel over 45 jaar Lelycentre waarvoor ik een aantal middenstanders van het eerste uur heb geïnterviewd. De jongste is al 75! Ik bedoel maar.

20

'Oral history' is een 'must'! In ons jaarboek verschijnen regelmatig artikelen gebaseerd op interviews. En natuurlijk hebben we de website www.flevolandsgeheugen.nl, het collectieve geheugen van Flevoland. Hierop staan honderden verhalen van mensen uit en over Flevoland. De website is populair (in 2015 werden er bijna 35.000 views geteld) en werd vorig jaar genomineerd voor de 'Geschiedenis on line juryprijs' voor

historische websites en apps. De site wordt regelmatig aangevuld met nieuwe verhalen. Het gaat daarbij al lang niet meer om verhalen van sleutelfiguren, maar om gewone mensen die een verhaal over Flevoland kunnen vertellen. In principe heeft iedere Flevolander een interessant verhaal, omdat hij of zij in een uniek gebied woont en/of werkzaam is. Het afnemen van deze verhalen is daarom niet alleen 'must', maar ook zeker een lust!

4 Een rijk geschakeerd palet: cultureel erfgoed in Flevoland

Peter Nijhof, voorzitter Provinciale Commissie Flevoland van de landelijke Erfgoedvereniging Heemschut

In 1986 begon ik bij de Rijksdienst en in 1988 trad de nieuwe monumentenwet in. Aan mij de schone taak om te kijken of ik de provincies, die net uit de nieuwe monumentenwet waren geschreven, toch zo gek kon krijgen om mee te doen aan de inventarisatie van de jongere bouwkunst en stedenbouw uit de periode 1850-1940. Er waren wat onwillige bij, maar daarentegen liep Flevoland voorop, mits we niet alleen Urk en Schokland meenamen, maar de hele Noordoostpolder. Dat hebben we gedaan, hoewel er nog niet een beschermingstraject op kon volgen. Dat mocht ik doen met het prachtige tandem van gedeputeerde Evert Vermeer en zijn rechterhand Heleen Geluk. Het was prettig om hier in de polder zaken te doen.

Over de Bond Heemschut zijn twee gedenkboeken verschenen, dus ik houd het kort. De bond, opgericht in 1911, was een vereniging van goeude burgers, bemiddelde erudiete mensen uit gevestigde lagen enerzijds, en anderzijds jonge honden, architecten, stedenbouwkundigen, de eersten die zich ook met landschap bezig hielden. Zij zetten zich met fanatisme in voor de schoonheid van ons 'stad en land' en strenden overall tegen: van demping van stadsgrachten tot ontsierende reclame. Het is nu nog steeds een vrijwilligersorganisatie met een klein bureautje in Amsterdam en provinciale commissies, dat nu echter vooral vóór dingen is.

Onze commissie werkt in de hele provincie en is ondergebracht bij en werkt samen met het erfgoedcentrum en nu dus ook met het Genootschap Flevo. We houden in de gaten wat er gebeurt, brengen waar nodig adviezen (zienswijzen) uit, zoeken contacten zowel ambtelijk als met wethouders en soms de provincie. Onlangs hebben wij bijvoorbeeld nog gereageerd op een verzoek van de provincie met betrekking tot de actualisatie van het Flevolands cultuurbeleid. Wij hebben eigenlijk een eenvoudig advies uitgebracht: uw vier thema's (Flevoland als kunstwerk, iconen van de wederopbouw, Flevoland waterland en sporen van het oude land) dekken alles, maar aan de uitvoering mankeert nog wel het een en ander en het betrekken van de bevolking daarbij kan ook beter.

Dan nu mijn rondtour. Flevoland als de archeologische schatkamer van Nederland; nergens ter wereld vind je op zo'n vrolijke en herkenbare manier de oude scheepswrakken en vliegtuigen uit de Tweede Wereldoorlog terug. Een sterk punt van Flevoland is ook dat in deze provincie heel veel archeologisch onderzoek wordt uitgevoerd, ook bij stadsuitbreiding.

Maar er gebeurt veel meer. De Botterschuur op Urk is in 2013 gerestaureerd en er is nu een informatie- en bezoekerscentrum. Ook de kraan bij de scheepswerf aan de oude haven is gerestaureerd, evenals de oude bakkerij.

Een zorg vormen de schokbetonschuren in de Noordoostpolder. Ze zijn heel bijzonder en waardevol, maar zijn tegelijkertijd bedrijfsmatig vaak niet goed meer te gebruiken en passen niet meer goed op het erf met andere schuren. Uiterst links ziet u een

behoorlijk gaaf en daarmee langzamerhand wat zeldzamer exemplaar. Daarnaast een wat licht verknoeid exemplaar dat herbestemd is voor handel in openhaardhout en die zo goed draait dat er ook nog een nieuw schuurtje aan is vast gebouwd...

Daarmee zijn we er nog niet. Soms worden ze niet verbouwd, maar verdwijnen die schokbetonschuren helemaal (uiterst links). Soms is dat niet vermijdbaar. Er is daarom enkele jaren geleden een prijsvraag uitgeschreven om een nieuw type te ontwikkelen; ik ben helaas nog niet

genoeg ingelezen om te weten of dat tot iets concreets heeft geleid. Op dezelfde boerderij zien we aan de andere kant zonnepanelen. Dat moeten we uit milieuoverwegingen allemaal toejuichen (het wordt ook gesubsidieerd), maar voor bijzondere gebouwen kan dat een afwegingsfactor zijn en dit zal de komende jaren steeds meer aandacht vragen.

Eén van de allereerste objecten waarbij de commissie, zelfs nog voor de officiële oprichting, betrokken was, was de lichtwachterswoning van Oud-Kraggenburg. Er waren wilde plannen, het zou teveel bezoek

genereren, de omwonenden maakten zich zorgen, maar het is allemaal goed afgelopen: het is gerestaureerd en wordt nu particulier en rustig bewoond.

Het Waterloopkundig Laboratorium, nu het Waterloopbos geheten, is in 1953 gebouwd, ca. 1996 gesloten en in 2002 is het aangekocht door Natuurmonumenten. Het is 18 maart j.l. tot rijksmonument uit de wederopbouwperiode aangewezen. Het was een hele opgave om dit erdoor te krijgen: het paste namelijk niet binnen de geldende definities van gebouwen en stamde bovendien uit twee verschillende ‘aanwijsperiodes’. Het is echt een uniek gebied en hulde aan Natuurmonumenten hoe men dit nu, samen met andere partijen, ontsluit en ontwikkelt.

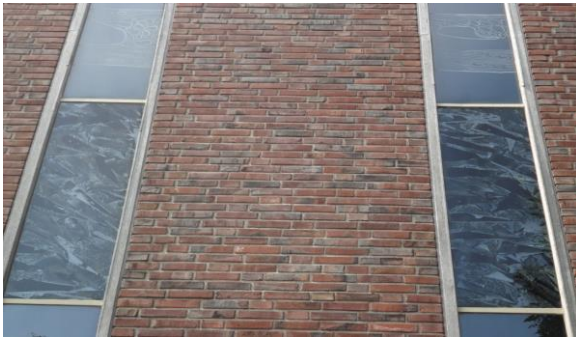
Na een lange strijd die zorgde voor vertraging van de sloop van het leegstaande verzorgingstehuis De Golfslag (1971) in Emmeloord, van architect Abe Bonnema, zijn er nu plannen voor een woonfunctie. Daardoor kan zo'n markant gebouw, één van de fraaiste in zijn soort in Nederland, behouden blijven door ontwikkeling

Behoud houdt van alles in. De pioniersbarak in Dronten is gedemonteerd en ligt al lange tijd opgeslagen. Nu zijn er weer plannen voor reconstructie. Of het gaat lukken, moeten we nog even afwachten.

Wat al wel is gelukt, is de renovatie van de wijk met de golf- en dijkwoningen (1962) van architect Romke de Vries in Dronten. Bij het einde van de levenscyclus is vanwege de stedenbouwkundige waarde besloten tot renovatie, zodanig dat minister Blok het is komen bekijken als voorbeeldproject.

Soms gaat het niet om heel grote gebouwen of projecten, maar om details. In kerkelijk centrum De Voorhof in Biddinghuizen zitten kunststramen van Alfred van Werven uit 1967. Deze zijn aan hun technische levensende en wij hebben een rapport geschreven, waarmee we de restauratie van de originele ramen in dit gemeentelijk monument willen bevorderen.

Als commissie zijn wij ook in druk overleg met de provincie over de dienstwoningen van de voormalige viskwekerij. Wij hebben aangegeven wel degelijk voor behoud c.q reconstructie te zijn.

Ook de Vogelweg is erfgoed, en wel landschappelijk erfgoed. Het is één van de belangrijkste oost-westverbindingen door de provincie en het interessante is dat je aan het profiel nog kunt zien dat het ooit is ingericht om als vierbaansweg te kunnen fungeren. Het is een belangrijk landschap structurerend element. Jammer is dat er een 'knullig' fietspad is aangelegd; behoud is ook waarde zien, strakke lijnen zien en die niet willen opleuken.

Een dergelijke bibliotheek van een dergelijk formaat in Zeewolde... Dit indrukwekkende gebouw van architect Koen van Velsen heeft vanaf 2007 leeg gestaan. Zeker in een kern leidt langdurige leegstand altijd tot de discussie of het pand niet gesloopt zou moeten worden. Maar er is nu een begin gemaakt met nieuwe functies, zoals een kringloopwinkel en de bibliotheekfunctie is terug.

Van een totaal andere orde is de Regenboogbuurt in Almere; architectonisch en stedenbouwkundig ontworpen op basis van kleuren die zijn vastgelegd in privaatrechtelijke koopovereenkomsten. Nu zijn er bewoners die daar vanaf willen. Het aardige is dat de gemeente dat niet wil...

Tot slot, afgelopen zaterdag was er een belangrijk moment voor het cultureel erfgoedbeleid van onze provincie. Toen is namelijk het boek 'iconen van Almere' gepresenteerd met een bijbehorende tentoonstelling. Bij de presentatie zei wethouder Frits Huis een paar interessante dingen: "Almere is nog steeds een jonge stad, maar Almere is geen nieuwe stad meer en na 35 jaar moeten we eens even rustig achterom kijken. Wat er tot stand is gekomen, moeten we gaan wegen: wat willen we graag meenemen in de toekomst?"

Bij de inventarisatie zijn deskundigen betrokken geweest, maar ook de bevolking is gevraagd wat de Almeerse iconen zijn. Het boek laat een mooie mix zien. Dit is dus het begin van een concreet monumentenbeleid. Niet in de zin van alleen behoud, want er moet ook ruimte zijn voor ontwikkeling. Maar het is dus een belangrijke mijlpaal. Ik hoop dat de Flevolandse gemeenten die nog niet zo ver zijn, dit goede voorbeeld zullen volgen.

Inleiding op / opening van de expositie ‘Scherp geschoten. Buitengewone beelden uit het Flevolands archief’

André Geurts, conservator Nieuw Land

24.06.2016
t/m
30.10.2016

**scherp
geschoten** buitengewone
beelden uit het
Flevolands archief

**U
T
E
A
R
C
H
I
F**

museum+archief+studiecentrum
Oostvaardersdijk 0113, Lelystad www.nieuwlanderfgoed.nl

FLEVOPOST
EEN OORLOGSCHAPEL VAN DE FLEVO

We gaan in de Schatkamer van Nieuw Land beeldmateriaal bekijken dat normaal gesproken bewaard wordt in het foto- en filmarchief van dit erfgoedcentrum. Als we iets uit onze depot-toren aan het publiek willen tonen, is onze goed geoutilleerde Schatkamer de beste plek waar dat verantwoord kan vanwege de goede klimaatcondities en het licht dat zodanig gedempt kan worden dat het geen schade berokkent aan kwetsbaar beeldmateriaal. In die Schatkamer is vanaf vandaag gedurende ruim vier maanden een eigenzinnige selectie te zien van foto's en filmfragmenten die in dit huis zijn ondergebracht. Die presentatie draagt de titel 'Scherp geschoten. Buitengewone beelden uit het Flevolands archief'. Nieuw Land heeft zich bij deze presentatie wat minder dan gebruikelijk als geschiedschrijver van Flevoland opgesteld en iets meer als liefhebber van het beeldmateriaal.

Het beeldarchief van Nieuw Land omvat naar schatting ongeveer 150.000 foto's, ruim 500 films en enkele honderden videobanden. Een deel daarvan is digitaal toegankelijk in onze catalogus, die u thuis kunt raadplegen via de website www.nieuwlanderfgoed.nl. Ik moet wel toegeven dat ik bij het speuren naar geschikt materiaal voor deze tentoonstelling, op een aantal dozen met foto's ben gestuit die nog niet zijn geïnventariseerd en op mappen waarin voor mij geheel onbekende documentatie zat. Feitelijk hebben we dus meer visueel materiaal in huis dan de getallen die ik zojuist noemde en ook nog het nodige toegankelijk te maken.

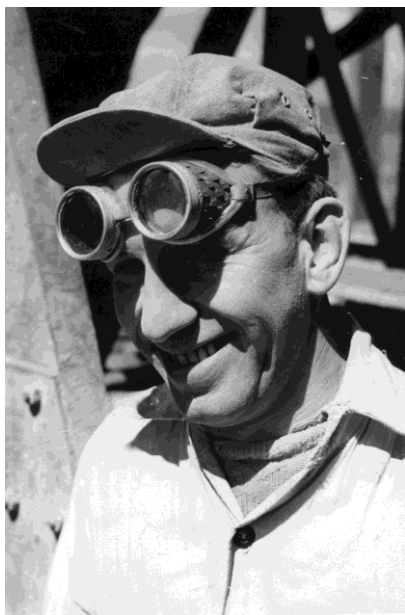
De beelden die we bij Nieuw Land bewaren, zijn grotendeels afkomstig van de rijksdiensten die aan de Zuiderzeeproject hebben gewerkt en die hun materieel en medewerkers ook af en toe elders hebben ingezet. Daardoor bevat de Nieuw Landcollectie niet alleen foto's en filmbeelden van de provincie Flevoland, maar ook van de Afsluitdijk, de proefpolder Andijk, de Wieringermeer, de Zeeuws-Hollandse delta en het Lauwerszeegebied. Uit gesprekken met onze bezoekers blijkt dat dit niet algemeen bekend is. In de loop van de tijd heeft Nieuw Land ook veel foto's en films van het openbaar bestuur en van particulieren verworven. Inhoudelijk is dit sterk complementair aan het beeldarchief van de diensten. Datgene wat de diensten op de gevoelige plaat of het celluloid lieten vastleggen, heeft een sterk documentair karakter en laat weinig mensen zien. Wat anderen bij Nieuw Land hebben gebracht, heeft meer aandacht voor de bewoners van het nieuwe land en hun sociale activiteiten.

Voor 'Scherp geschoten' is in de beeldcollecties van Nieuw Land gezocht naar foto's, dia's en filmfragmenten die opvielen door hun esthetiek, bijzondere compositie of opvallend

onderwerp. De samenstellers denken heel wat wonderlijke en intrigerende beelden verzameld te hebben, die alleen vanwege het feit dat ze niet eerder gepubliceerd zijn of in exposities verwerkt werden, al de moeite van het bekijken waard zijn. Een twintigtal foto's zijn opnieuw, zo mogelijk van het negatief, op hoge resolutie gescand en afgedrukt. Enkele tientallen andere beelden worden vertoond in een geprojecteerde 'carroussel'. Een compilatie van filmfragmenten geeft een indruk van het 'bewegende beeld' in de collectie van Nieuw Land. Daarnaast zijn er nog drie vitrines gevuld met origineel beeldmateriaal rond de thema's 'Historische verscheidenheid', 'Albums' en 'Ontvangen en beschikbaar stellen'.

Het symposium vanmiddag wierp de vraag op of Flevolands erfgoed een lust of een last is. Wij, die bij Nieuw Land dagelijks omgaan met de tastbare herinneringen aan ons verleden, vinden de leus 'erfgoed is een lust' bijkans vanzelfsprekend. Met onze foto- en filmtentoonstelling zouden wij graag bereiken dat ook u deze slogan onderstreept. En wij houden het trouwens met het bekendmaken van ons roerend erfgoed niet alleen bij een museale presentatie, maar zijn ook een mediapartnerschap aangegaan met de Flevopost, het meest verspreide huis-aan-huisblad in de provincie Flevoland, die de komende tijd aandacht zal schenken aan ons beeldmateriaal, zowel in de fysieke krant als op de website. En we gaan natuurlijk zelf onverdroten verder met het uitbouwen van onze digitale catalogus, zodat u thuis gemakkelijk en steeds uitgebreider kunt zien wat wij hier bewaren.

Toen er beelden werden uitgezocht voor onze nieuwe expositie bleken er heel wat te zijn gemaakt door Jaap Potuyt, die tussen 1947 en 1984 als fotograaf in dienst was van wat aanvankelijk de Directie van de Wieringermeer en later Rijksdienst voor de IJsselmeerpolders heette. Potuyt kweet zich nauwgezet van de opdracht de ontwikkeling van de Noordoostpolder, Oostelijk en Zuidelijk Flevoland in al zijn facetten vast te leggen. Tussen het vele werk dat hij voor de Rijksdienst maakte – onze digitale catalogus geeft bijna 49.000 hits bij het intikken van zijn naam – bevinden zich talrijke pareltjes. Je vermoedt dat het schieten van deze bijzondere plaatjes de ene keer toeval is geweest, de andere keer echter een

bewuste actie. Helaas kunnen we het de fotograaf zelf niet meer vragen, want hij is vorig jaar op 5 juli, nu bijna een jaar geleden op hoge leeftijd, overleden. Zijn kinderen weten als geen ander wat het fotograferen en het werken in de IJsselmeerpolders voor Jaap Potuyt heeft betekend. Het doet mij dan ook deugd dat vandaag zijn dochter Saskia Van der Made-Potuyt zich bereid heeft verklaard de expositie 'Scherp geschoten' te openen.

De foto die onthuld gaat worden, is er een die thuishoort in een reeks portretten van niet bij naam bekende cultuurtechnische arbeiders van de Rijksdienst voor de IJsselmeerpolders die zo'n vijftig jaar geleden, vermoedelijk voor publicitaire doeleinden, is gemaakt. In de foto komen polderwerk, fotografisch vakmanschap en onze keuze voor een ongewoon beeld samen.

Opening expositie door Saskia Van der Made-Potuyt

Ik ben Sasia Potuyt, de dochter van Jaap Potuyt, die bijna veertig jaar fotograaf is geweest bij de Rijksdienst voor de IJsselmeerpolders. Er is mij gevraagd de tentoonstelling te openen, omdat er veel werk van mijn vader op deze tentoonstelling is te zien. Mijn vader heeft zijn werk altijd met veel liefde en plezier gedaan en ik vind het heel fijn dat na zoveel jaren zijn vakmanschap nog steeds wordt gewaardeerd. Thuis vertelde hij altijd veel over de ontwikkeling in de IJsselmeerpolders en mijn broers en ik

waren daarvan dus van jongs af aan op de hoogte; wij kregen veel achtergrondinformatie. Ik hoop dat veel mensen deze tentoonstelling zullen bezoeken en zullen stilstaan bij de bijzondere geschiedenis van Flevoland.

